

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-338-86>

УДК 338.1:330.3:332.1

ТУЛЬЧИНСЬКА Світлана

Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

<https://orcid.org/0000-0002-1409-3848>

e-mail: tuha@ukr.net

ТУЛЬЧИНСЬКИЙ Ростислав

ЗВО «Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая»

<https://orcid.org/0000-0003-1605-1403>

e-mail: r_istu@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ТА ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

У статті обґрунтовано, що державне регулювання людського капіталу в умовах цифрової трансформації набуває особливого значення, оскільки вимагає адаптації освітніх програм, системи професійної підготовки та політики зайнятості до нових викликів та можливостей, що виникають у цифровій економіці. Метою статті є виокремлення особливостей розвитку та державного регулювання людського капіталу в умовах цифрової трансформації. З'ясовано сутність поняття «людський капітал» та його відмінності від інших різновидів капіталу. Виокремлено негативні прояви, які постали перед розвитком людського капіталу внаслідок воєнних дій в Україні. Доведено вплив цифрової трансформації на розвиток інтелектуального капіталу. Окреслено напрями державного регулювання розвитку людського капіталу в умовах цифрової трансформації, у напрями: безперервного навчання та адаптивності, швидке адаптування системи вищої освіти до вимог цифровізації, ініціювання та підтримка програм обміну знаннями та досвідом, розроблення та впровадження програм для вирішення таких економічних проблем як безробіття, бідність та соціальна нерівність, забезпечення рівного доступу всіх громадян до високоякісних медичних послуг, стимулювання дистанційних форм організації підприємницької діяльності.

Ключові слова: людський капітал, трансформаційні зміни, цифрова трансформація, цифровізація, державне регулювання людського капіталу, розвиток людського капіталу.

TULCHYNSKA Svitlana

National technical university of Ukraine "Igor Sikorsky Kiev polytechnic institute"

TULCHYNSKYI Rostyslav

International Scientific and Technical University name of academician Yuri Bugay

FEATURES OF DEVELOPMENT AND STATE REGULATION OF HUMAN CAPITAL IN THE CONDITIONS OF DIGITAL TRANSFORMATION

The article substantiates that state regulation of human capital in the conditions of digital transformation acquires special importance, since it requires the adaptation of educational programs, the system of professional training and employment policy to new challenges and opportunities arising in the digital economy. The purpose of the article is to identify the features of development and state regulation of human capital in the conditions of digital transformation. The essence of the concept of "human capital" and its differences from other types of capital are clarified. It is proposed to see human capital as formed, accumulated and developed as a result of investing in knowledge, skills, social, cultural psychophysical and other abilities, competencies and other factors of the productive qualities of an individual, which are used by them in socio-economic activities and aimed at reproducing expanded capital. The negative manifestations that have arisen in the development of human capital as a result of military operations in Ukraine are highlighted, including emigration processes, the emergence of needs for specialists with new competencies capable of working in conditions of war and post-war reconstruction, increasing the importance of social responsibility, employment and integration of human capital of displaced persons, reintegration of veterans after the end of hostilities. The impact of digital transformation on the development of intellectual capital is proven, taking into account the aspect that in modern business conditions, knowledge and skills related to digitalization become not only a competitive advantage, but also a necessity for successful activity in all areas of the economy. The directions of state regulation of human capital development in the context of digital transformation are outlined, in the direction of: continuous learning and adaptability, rapid adaptation of the higher education system to the requirements of digitalization, initiation and support of knowledge and experience exchange programs, development and implementation of programs to solve such economic problems as unemployment, poverty and social inequality, ensuring equal access of all citizens to high-quality medical services, stimulating remote forms of organizing entrepreneurial activity.

Keywords: human capital, transformational changes, digital transformation, digitalization, state regulation of human capital, human capital development.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Сучасний розвиток суспільних відносин характеризується швидкими трансформаціями, зокрема в технологіях, ринкових умовах, соціальних структурах і глобальних викликах, що вимагає від учасників суспільного розвитку пристосування та адаптації до нових умов. У таких умовах людський капітал стає ключовим фактором для успішної адаптації суб'єктів господарювання до нових реалій, підвищення їх конкурентоспроможності та стійкості розвитку. Трансформаційні зміни, викликані глобалізацією,

цифровізацією, демографічними зсувами та екологічними викликами, вимагають нових підходів до управління знаннями, навичками та здібностями працівників.

Державне регулювання людського капіталу в умовах цифрової трансформації набуває особливого значення, оскільки вимагає адаптації освітніх програм, системи професійної підготовки та політики зайнятості до нових викликів та можливостей, що виникають у цифровій економіці. Ефективна стратегія формування людського капіталу повинна враховувати потреби ринку праці, технологічні тренди та соціальні зміни, що зумовлюють необхідність безперервного навчання та перекваліфікації працівників. Окреслене та інші виклики, які постали перед Україною внаслідок воєнних дій актуалізують проблематику розвитку та державного регулювання людського капіталу в умовах цифрової трансформації.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Питання, які пов'язані із розвитком людського потенціалу не є новими для науки і практики і вже давно знаходять своє відображення у наукових доробках вчених.

У витоків формування концепції людського капіталу стояли такі науковці як Г. Беккер, Д. Белл, М. Блауг, Е. Денісон, Ф. Махлуп, Дж. Мінсер, Т. Стюарт, Т. Шульц та інші.

Також із урахуванням сучасних тенденцій процесів цифрової трансформації підвищився інтерес до проблематики людського капіталу та його розвитку із урахуванням процесів цифровізації. Так, О.А. Шульга [9] розкриває особливості державного регулювання розвитком людського капіталу в сучасних умовах. А.В. Мойсіяха [5] досліджує особливості державного управління розвитком людського капіталу у повоєнному періоді розглядаючи основні моделі інвестицій у людський капітал. В.Е. Мельничук та К.О. Бояринова [4] досліджують розвиток людського капіталу в умовах цифровізації та засади державного регулювання в Україні цієї сфери.

Віддаючи належне науковим доробкам авторів необхідно зазначити, що сучасні зміни, що стрімко відбуваються у суспільному розвитку вимагають дослідження щодо виокремлення особливостей розвитку та державного регулювання людського капіталу в умовах цифрової трансформації, оскільки людський капітал, що охоплює знання, навички, досвід та інноваційний потенціал працівників, відіграє вирішальну роль у формуванні нової економіки та повоєнного відновлення України, що базується на інформаційних технологіях і цифрових рішеннях.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є виокремлення особливостей розвитку та державного регулювання людського капіталу в умовах цифрової трансформації. Для досягнення поставленої мети використовувалися когнітивні методи наукового пошуку та комплексний підхід, що дозволило вирішити наступні завдання:

- обґрунтувати актуальність та своєчасність даного дослідження, у тому числі на основі аналізу останніх публікацій щодо особливостей розвитку та державного регулювання людського капіталу в умовах цифрової трансформації;
- з'ясовано сутність поняття «людський капітал» та його відмінності від інших різновидів капіталу;
- виокремлено негативні прояви, які постали перед розвитком людського капіталу внаслідок воєнних дій в Україні;
- доведено вплив цифрової трансформації на розвиток інтелектуального капіталу;
- окреслено напрями державне регулювання розвитку людського капіталу в умовах цифрової трансформації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Існують різні визначення щодо людського капіталу, але більшість з них по своїй сутності цього поняття зводяться до того, що людський капітал – це сформований, накопичений та розвинений в результаті інвестування у знання, навички, соціальні, культурні психофізичні та інші здібності, компетентності та інші фактори продуктивних якостей індивідуума, які використовуються ними у соціально-економічній діяльності та спрямовані на відтворення розширеного капіталу. Людський капітал також здійснює соціальну, культурну, виховну та інші види діяльності забезпечуючи соціально-економічну користь та збільшуючи національне багатство країни. Людському капіталу притаманні специфічні особливості, які його відрізняють від інших видів капіталу, до яких слід віднести: неможливість його виокремлення від людини, поділ його на загальний та специфічний людський капітал, неможливість виділення людського капіталу як окремого об'єкту управління тощо [7, с. 53]. Людський капітал виступає важливим ресурсом та фактором зростання соціально-економічної системи будь якого рівня.

Від якості людського капіталу залежить ефективність будь якого соціально-економічного процесу на рівні економічних систем від мікро до макrorівня, оскільки забезпечення конкурентоспроможності як окремого індивідуума у ринкових умовах так і держави в цілому залежить від розширеного відтворення людського капіталу. Сучасні інформаційні-комунікаційні технології та трансформація цифровізації висувають нові виклики до якісних характеристик людського капіталу. Окрім цього на людський капітал в

Україні вплинули воєнні дії. Серед викликів та негативних проявів, які стали перед розвитком людського капіталу внаслідок воєнних дій в Україні слід віднести [2, с.218; 8, с. 126; 4, с. 21]:

- еміграційні процеси, що призвели до відтоку кваліфікованих спеціалістів, що в цілому негативно вплинуло на ринок праці, зменшивши кількість доступних кадрових ресурсів у ключових галузях економіки. Багато підприємств зіткнулися з труднощами у пошуку компетентних працівників, що ускладнює їх адаптацію до нових умов;

- виникнення потреб у фахівцях з новими компетентностями здатних працювати в умовах війни та післявоєнної відбудови, зокрема у сфері безпеки та оборони, ІТ технологіях, відновлення інфраструктури та медичних послуг;

- підвищення значення соціальної відповідальності, що вимагає зосередження уваги на психологічну підтримку, програм розвитку м'яких навичок працівників, підготовки до нових умов праці спрямованих на розвиток навичок для відновлення регіонів, що постраждали від війни, а також підтримку ініціатив, пов'язаних з соціальною інтеграцією населення;

- працевлаштування та інтеграція людського капіталу переміщених осіб, що вимагає підвищення їх кваліфікації та перепідготовку кадрів у залежності від специфіки розвитку продуктивних сил конкретних регіонів;

- реінтеграція після закінчення бойових дій ветеранів, що вимагає впровадження програм підтримки таких верст населення, оскільки навчання та працевлаштування для такої версти населення стане критично важливим для відновлення економіки та суспільства в цілому.

Окреслені виклики вимагають уваги до вирішення нагальних проблем не тільки з боку підприємств, місцевої влади, а також державою для створення нових можливості для навчання, розвитку та адаптації людського капіталу. Формування ефективної політики державного регулювання людським капіталом в умовах цифрової трансформації повинно бути спрямованим на забезпечення сталого розвитку людського капіталу, що, у свою чергу, сприятиме економічному зростанню, соціальному благополуччю та повоєнному відновленню України.

Окрім зазначених вище впливів на розвиток людського капіталу внаслідок воєнних дій на людський капітал великий вплив має цифрова трансформація суспільного розвитку, оскільки стрімкий розвиток інформаційних технологій та цифрових рішень ставить нові вимоги до якості та структури людського капіталу. У сучасних умовах господарювання знання і навички, пов'язані з цифровізацією, стають не лише конкурентною перевагою, а й необхідністю для успішної діяльності в усіх сферах економіки. Глобальні зміни суспільного розвитку, викликані автоматизацією та штучним інтелектом, поширенням інформаційно-комунікаційних технологій потребують адаптації системи освіти та професійного навчання. Державне регулювання в цій сфері має стати проактивним, забезпечуючи відповідність освітніх програм потребам ринку, сприяючи розвитку критичних навичок та компетенцій, що дозволять громадянам успішно конкурувати на сучасному ринку праці. Ефективне регулювання може забезпечити інтеграцію інноваційних технологій в освітній процес, підтримувати програми перенавчання для дорослих, а також сприяти залученню інвестицій у розвиток людських ресурсів.

Трансформаційні зміни вимагають від працівників нових навичок і компетенцій, що потребує постійної освіти та професійного розвитку. Розуміння важливості людського капіталу допомагає організаціям адаптувати свої стратегії управління, щоб забезпечити готовність своїх працівників до нових викликів.

Міністерство цифрової трансформації України за підсумками 2023 року провела розрахунок Індексу цифрової трансформації регіонів України [3], який розраховується на базі 88 показників, які інтегруються у 28 індикаторів, а потім у 8 субіндексів серед яких: інституційна спроможність (0,678), розвиток ЦНАП (0,624), візитівка області (0,633), розвиток інтернету (0,632), цифрова освіта (0,656), впровадження режиму «без паперів» (0,697), проникнення базових е-послуг (0,666) та галузева цифрова трансформація (0,560). Загальний Індекс цифрової трансформації становить 0,632. Дані показники засвідчують, що найбільше значення субіндексу по країні має впровадження режиму «без паперів», а найменше значення субіндексу галузева цифрова трансформація. Але в цілому, необхідно зазначити, що за даними результатами проведених розрахунків в цілому по країні у 2023 р. значення субіндексів та загального індексу були більшими за середнє можливе значення (0,5) при розрахунках, що констатує позитивну тенденцію у цифровій трансформації в країні в цілому.

Але, окрім розвитку інтернету, впровадження різноманітних цифрових сервісів та інформаційно-комунікаційної системи важливим державне регулювання розвитку людського капіталу. У цьому контексті доречно відзначити роботу Уряду над Планом України в рамках програми Ukraine Facility [6] відповідно до якої Міністерство економіки України та Міністерство соціальної політики України спільно розробляють державну політику спрямовану на всебічний розвиток людського капіталу. Відповідно до даної програми розробляються заходи щодо: «розбудови безпечного та інклюзивного освітнього середовища, трансформації професійної освіти, удосконалення системи реабілітації осіб з інвалідністю, покращення охорони здоров'я, гендерної рівності, реалізації житлових програм на кшталт доступної іпотеки «еОселя», реформ соціального захисту, створення сталої системи переходу від військової служби до цивільного життя,

розробку демографічної та міграційної стратегій, пенсійну реформа» [6]. Ці заходи відповідають сучасним викликам трансформаційних процесів та повоєнного відновлення в Україні.

Із урахуванням окреслених викликів державне регулювання розвитку людського капіталу в умовах цифрової трансформації повинно бути спрямовано на:

- безперервне навчання та адаптивність, оскільки цифрова трансформація суспільного розвитку вимагає від працівників готовності до безперервного навчання і адаптації до нових умов цифрової трансформації шляхом активізації та ініціювання програм підвищення кваліфікації, онлайн-курсів та інтерактивних навчальних платформ;

- швидке адаптування системи вищої освіти до вимог цифровізації шляхом формування компетенцій, пов'язаних із штучним інтелектом, аналітикою даних, програмуванням та кібербезпекою, що буде забезпечувати майбутнім фахівцям необхідних компетенцій в умовах цифрової трансформації;

- ініціювання та підтримка програм обміну знаннями та досвідом з міжнародними партнерами для набуття людським капіталом найкращих практик з усього світу, у тому числі у інноваційній діяльності, що сприятиме не тільки підвищенню інноваційної культури, а й активізації інноваційної діяльності в цілому;

- розроблення та впровадження програм для вирішення таких економічних проблем як безробіття, бідність та соціальна нерівність, які можуть суттєво впливати на можливості розвитку людського, а також повернення українців і-за кордону;

- забезпечення рівного доступу всіх громадян до високоякісних медичних послуг через створення нової організації системи охорони здоров'я на засадах медичного страхування, використання розширених моделей соціального захисту та реабілітації окремих категорій громадян;

- стимулювання дистанційних форм організації підприємницької діяльності, що можливо за умов цифрової трансформації, що сприятиме розвитку нестандартних форм зайнятості та формуванню додаткових робочих місць тощо.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Проведене дослідження особливостей розвитку та державного регулювання людського капіталу в умовах цифрової трансформації дало можливість довести, що дані питання є актуальними та своєчасними для повоєнного розвитку України, а також надзвичайно важливим для забезпечення стійкого розвитку суспільства, соціально-економічного зростання.

Цифрова трансформація суспільного розвитку має неоднозначний вплив на розвиток людського капіталу, оскільки з одного боку введення нових цифрових технологій зумовлюють зменшення зайнятості на підприємства внаслідок впровадження нових технологічних цифрових процесів, а з іншого боку, цифрова трансформація створює нові можливості для інклюзивності та доступності освіти. Завдяки онлайн-навчанням та цифровим платформам, доступ до якісної освіти може отримати ширше коло людей, включаючи тих, хто раніше мав обмежені можливості. Це підвищує соціальну справедливість і сприяє розвитку людського капіталу в різних регіонах. Також цифрові технології дають можливість людям, які знаходяться у віддалених районах відкривати власну справу, реалізовувати свою продукцію за використанням е-торгівлі тощо.

Подальших досліджень вимагають питання розроблення та впровадження програм розвитку людського капіталу регіонів із урахуванням повоєнного відновлення.

Література

1. Гуменюк Ю.П. Людський капітал та вплив його глобального переливу на соціально-економічний розвиток. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2010. № 682. С. 270-279.
2. Дергалюк М.О., Тульчинська С.О. Організаційно-економічне забезпечення потенціалоформуючого простору регіонів в умовах цифровізації. *Проблеми і перспективи економіки та управління: науковий журнал*. 2022. № 4(32). С. 218-225.
3. Індекс цифрової трансформації регіонів України за підсумками 2023 року. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://surl.li/vogsjp>
4. Мельничук В.Е., Бояринова К.О. Цифровізація розвитку людського капіталу. *Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут»*. 2023. № 25. С. 21-26.
5. Мойсіяха А.В. Державне управління розвитком людського капіталу в поствоєнний період. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Том 33(72). № 4. С. 52-58.
6. Розвиток людського капіталу – один з ключових напрямків роботи Уряду над Планом України в рамках програми Ukraine Facility URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&isSpecial=True&id=2c48cc06-45ae-4d3c-b2f8-407cf94e5681&title=RozvitokLiudskogoKapitalu>
7. Тульчинська С.О., Корзун Л.С. Цифровізація як засіб трансформації економіки України. *Сучасні проблеми економіки і підприємництва*. 2020. Вип. 25. С. 52-59.

8. Тульчинська С.О., Овсак Б.О. Детермінанти стратегічного розвитку підприємств в умовах цифровізації. *Причорноморські економічні студії*. 2023. № 79. С. 124-128.
9. Шульга О.А. Державне управління розвитком людського капіталу в сучасних умовах. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 57. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3245/3168>

References

1. Humeniuk, Yu.P. (2010), "Human capital and the impact of its global spillover on socio-economic development". *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika"*, vol. 682, pp. 270-279.
2. Derhaliuk, M.O., Tulchynska S.O. (2022), " Organizational and economic support of the potential-forming space of regions in the context of digitalization". *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia: naukovyi zhurnal*, vol. 4, no. 32, pp. 218-225.
3. Indeks tsyfrovoyi transformatsii rehioniv Ukrainy za pidsumkamy 2023 roku [Index of digital transformation of regions of Ukraine by the results of 2023]. Ministerstvo tsyfrovoyi transformatsii Ukrainy [Ministry of Digital Transformation of Ukraine], available at: <https://surl.li/vogsjp>
4. Melnychuk, V.E., Boiarynova K.O. (2023), "Digitalization of human capital development". *Ekonomichnyi visnyk NTUU "Kyivskiy politekhnichnyi instytut"*, vol. 25, pp. 21-26.
5. Moisiakha, A.V. (2022), "State management of human capital development in the post-war period". *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriya: Publichne upravlinnia ta administruvannia*. T. 33, no. 72, vol. 4, pp. 52-58.
6. Rozvytok liudskoho kapitalu – ody z kluchovykh napriamkiv roboty Uriadu nad Planom Ukrainy v ramkakh prohramy Ukraine Facility [Human capital development is one of the key areas of the Government's work on the Plan of Ukraine within the framework of the Ukraine Facility program], available at: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&isSpecial=True&id=2c48cc06-45ae-4d3c-b2f8-407cf94e5681&title=RozvytokLiudskogoKapitalu>
7. Tulchynska, S.O., Korzun L.S. (2020), "Digitalization as a means of transforming the economy of Ukraine". *Suchasni problemy ekonomiky i pidpriemnytstvo*, vol. 25, pp. 52-59.
8. Tulchynska, S.O., Ovsak B.O. (2023), Determinanty stratehichnoho rozvytku pidpriemstv v umovakh tsyfrovizatsii. *Prychornomorski ekonomichni studii*. 2023. № 79. S. 124-128.
9. Shulha, O.A. (2023), "Human capital development is one of the key areas of the Government's work on the Plan of Ukraine within the framework of the Ukraine Facility program". *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 57. available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3245/3168>